

УДК 001.891:[37.015.34159.9]–026.15

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.11>

Гаврилюк О. А., Білозерська Г. О., Засипкіна Л. А., Твердохліб Н. В.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті розглянуто проблему формування творчої особистості та креативності майбутнього фахівця мистецького спрямування, зокрема учителів музичного мистецтва, що визначається сучасними високими вимогами, згідно з ключовою реформою «Нова українська школа».

Проаналізовано зміст психолого-педагогічних досліджень із проблем креативності та творчості, здійснено теоретичний аналіз ключових понять. Висвітлено ключові дослідження аспектів творчості та креативності українськими та зарубіжними вченими. Охарактеризовано історико-психологічні передумови визначення термінів «креативність» і «творчість». Зокрема, розкрито сутність таких понять, як «творча особистість», «творчий потенціал», «креативна особистість», «творча діяльність», «художня діяльність», «художня творчість». Проведено теоретичний аналіз цих понять у наукових працях учених.

У статті визначено, що творча особистість – це високоорганізована, естетично вихована людина, яка здатна найбільш ефективно реалізувати весь свій творчий потенціал тільки через художню діяльність у сфері одного з видів мистецтва. Зі свого боку, креативна особистість визначається високим творчим потенціалом із нестандартним мисленням, потребою відкриття нового, з постійним прагненням до творчості, нових винаходів та ідей.

Досліджено риси творчої особистості, її творчий потенціал, а також можливі підходи до використання видів мистецтва в освітньому процесі.

Узагальнено, що процес створення нового (творчість) залежить від потенціалу, внутрішнього ресурсу особистості (креативності), її здатності до конструктивного, нестандартного мислення та поведінки, а також усвідомлення та прагнення подальшого набуття досвіду для здійснення творчої діяльності.

Розглянуто найбільш ефективні підходи розвитку креативності та можливості творчої самореалізації майбутніх фахівців мистецького спрямування в будь-якому виді мистецької діяльності.

Обґрунтовано, що професійна підготовка майбутніх учителів мистецьких спеціалізацій повинна бути спрямованою на підготовку творчого, креативного фахівця та неможлива без систематично організованого освітнього процесу на основі взаємозв'язків різних видів мистецтва та системи знань і вмінь, здобутих у процесі навчання.

Ключові слова: креативність, творчість, майбутні вчителі, музичне мистецтво, творчі здібності, творча особистість, креативна особистість, творчий потенціал, психолого-педагогічні дослідження.

Розбудова національної системи вищої освіти передбачає оновлення підходів до підготовки нової генерації педагогічних кадрів, які характеризуються компетентністю в мистецькій освіті. У положеннях програми «Нова українська школа» як провідної реформи МОН України перевага насамперед надається умотивованому, творчому, креативному та відповідальному вчителю, здатному постійно професійно розвиватися, на власний розсуд вибирати засоби та методи навчання, стратегії та способи дії, використовувати набутий досвід у самостійній практичній творчій діяльності, що відповідає універсальним художньо-естетичним цінностям і світоглядним позиціям.

Проблема творчості та креативності в цьому аспекті набуває особливої актуальності й розглядається як першочергове завдання психолого-педагогічної науки.

Для визначення понять «креативність» і «творчість» як наукових категорій проаналізуємо основні підходи їх дослідження у філософських, психологічних і педагогічних працях. Найбільш ефективними науковці вважають такий підхід, що передбачає вивчення філософсько-естетичних ідей та концепцій у контексті дослідження наукових джерел.

У працях науковців креативність визначається як створення нового, оригінального продукту (О. Дунаєва); як особиста готовність до творчого перетворення (О. Михальова); як структура особистості, що динамічно розвивається (М. Олексюк); як здатність до творчості (Д. Чернілевський); здібність людини породжувати нові ідеї (Є. Ільїн). Психологічний аспект проблеми креативності представлений у працях зарубіжних науковців (Д. Гілфорд, Е. Торренс).

Процес творчості та шляхи формування творчого потенціалу особистості аналізується у працях П. Енгельмеєра, В. Моляко, Л. Курило, Г. Опаріна, О. Новікова, І. Полубояриної, що виявляється насамперед у здатності особистості осмислювати конкретну справу нестандартно, шукати і знаходити найбільш оптимальні шляхи, ефективні методи розв'язання проблем, що виникли.

Метою статті є огляд наукових джерел щодо проблеми формування творчої особистості та креативності майбутнього фахівця мистецького спрямування.

У різні епохи процес творчості визначався науковцями по-різному. Зокрема, у період античності творчість полягала в людському прагненні до створення досконалих зразків, у Середньовіччі – ототожнювалася з божественним діянням, в епоху Відродження – виник інтерес як до авторства та до розгляду процесу людської творчості. В епоху Нового часу науковці осмислювали поняття «творчість» як винахідництво, розвивалася теорія «креативного сприйняття» (Дж. Берклі), ідея «продуктивної уяви» (І. Кант, Ф. Шеллінг),

творчість сприймалась як передумова загального пізнання. Трактування поняття не виводилося за межі протиставлення таланту та генія, вродженості та божественності творчих здібностей, інтелекту та безумності як витоків творчості і в епоху Просвітництва (Й.-В. Гете, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше). В історичних джерелах «художня творчість» відображала вчення про значимість природи для людської діяльності. Мистецтво вважалося проявом діяльності, в основі якої був розумовий акт, створення певного продукту вільно, що приносив моральну насолоду.

Нині проблема формування творчої особистості та креативності викликає зацікавлення науковців як вітчизняної, так і зарубіжної психолого-педагогічної науки.

Творча особистість – це високоорганізована, естетично вихована людина, яка здатна найбільш ефективно реалізувати весь свій творчий потенціал тільки через художню діяльність у сфері одного з видів образотворчого, театального, музичного та інших видів мистецтва. Найвищою формою виховання є «універсальне естетичне виховання» (Г. Рід), коли творча особистість може розраховувати на художньо-естетичний досвід, накопичений людством протягом багатьох століть. Через мистецтво відбувається вдосконалення та розвиток нахилів, здібностей, почуттів, емоцій людини, тобто здійснюється безпосередній процес «природного» естетичного самовиховання.

У світовій науці чільне місце посідають дослідження аспектів творчості українськими філософами. Зокрема, Г. Сковорода великого значення надавав розвитку творчих здібностей людини, закладених самою природою, забезпеченню відповідних умов для їх розквіту та творчої самореалізації в будь-якому виді діяльності [2, с. 9]. І. Франко зосередив увагу на ролі свідомого й підсвідомого у творчому процесі, що сприяє становленню творчих індивідуальностей.

У різних сучасних філософських дослідженнях поняття «творчість» визначається як створення нового результату діяльності, спрямованої «на вдосконалення буття у всій його повноті», генерування існуючих ціннісних смислів та набуття нових, виявлення нестандартних рішень, реалізація людиною власної індивідуальності [5, с. 58–63].

Творчість визначається як процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності. Цей феномен є унікальним за своєрідними умовами розкриття та індивідуальними механізмами функціонування. Творчість у педагогічній діяльності узагальнюється як процес розв'язання педагогічних завдань у змінних обставинах, поєднуючи в собі нормативні (що витікають із нормативних документів і правил) та евристичні (створені в процесі власного пошуку) елементи. Педагогічна творчість передбачає наявність у майбутнього вчителя комплексу вмінь, що характеризують будь-яку творчу особистість незалежно від роду діяльності: ерудованості, почуття нового, здатності до аналізу і самоаналізу, гнучкості та широти мислення, активності, волі, розвиненої уяви.

Аналізуючи процес творчості, П. Енгельмеєр вказав на основні його функціональні рушії: бажання, знання та вміння, їх взаємодія як один «триакт». Дослідником визначено особливості кожного акту дії, до яких належить виникнення задуму (проектування) дії, розроблення схеми, плану та конструктивного виконання творіння [7, с. 97–103].

У науковому дискурсі визначаються риси творчої особистості (І. Полубоярина) : гнучкість розуму, наявність почуття новизни; широта мислення – здатність бачити широке поле проблем, якими займається художник; самостійність.

У сучасних дослідженнях, аналізуючи сферу можливих творчих виявів особистості, активно використовується поняття «творчий потенціал людини». Трактування поняття «потенціал» розглядається як «сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в певній галузі діяльності людини».

Творчість як універсальний процес духовного практичного втілення художньої ідеї через чуттєве сприймання художніх образів складається з пов'язаних між собою форм впливу на особистість різних видів мистецтва.

У сучасних наукових дослідженнях взаємозв'язок понять «особистість» і «творчість» визначається високим рівнем знань, прагненням до створення нового, оригінального, для якого творча діяльність є життєвою потребою.

«Творчість» пояснюється як «процес створення нового», а «креативність» як «потенціал, внутрішній ресурс людини, її здатність до конструктивного, нестандартного мислення та поведінки, здібності виявляти нові варіанти розв'язання проблем» [6, с. 24].

Одним із перших досліджував проблему інтелектуальної креативності Дж. Гілфорд, який у 60-х роках ХХ століття вводить до науково-поняттєвого апарату психологічних досліджень термін «креативність» для позначення властивості, що відображає здатність індивіда створювати нові поняття та продукувати нові ідеї.

Творчою називають креативну особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула потрібних для актуалізації творчого процесу додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності.

Дослідники К. Тейлор і Д. Голанд дійшли висновку, що інтелектуальність і креативність нерозрізнені, тому креативність – «особлива точка» індивідуальних властивостей, яка залежить від загальної інтелектуальності [3].

Власну точку зору висловлює О. Дунаєва, яка вважає, що креативність – це здатність особистості сприйняти проблему та, використовуючи найоптимальніші для цього можливості, створити новий, оригінальний продукт соціальної важливості [1, с. 6].

Творча особистість – це особистість, що має внутрішні передумови для творчої активності, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних уявлень, здібностей, що сприяють дослідженню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності.

Н. Остапенко стверджує, що творчий потенціал особистості – це складна система психогенетичних і психологічних якостей, інтегральна цілісність природних і соціальних сил людини, сукупність здібностей, можливостей і засобів для здійснення творчої діяльності, продукування творчих підходів у цьому процесі, що дають можливість знаходити унікальне, принципово нове розв'язання проблеми, а також забезпечують суб'єктивну потребу особистості у творчій самореалізації і саморозвитку [4, с. 90].

У формуванні творчої особистості та креативності майбутніх фахівців мистецького спрямування значну роль відіграє організація освітнього процесу, спрямованого на оволодіння методами та прийомами планування та проведення художньо-творчої діяльності, засвоєння досвіду творчої діяльності, максимально наближеної до професійної, художнє сприйняття дійсності та творів мистецтва, що формує художні та духовні цінності особистості, сприйняття художніх творів за допомогою засобів художньої комунікації (Г. Опарін), відвідування закладів культури і мистецтв; оцінка, обмін враженнями, обговорення, вироблення власного ставлення до різних творів і видів мистецтва на основі сприйняття творів мистецтва як ціннісно-орієнтаційної діяльності, набуття художніх навичок і розвитку творчих здібностей і можливостей, створення мистецьких творів.

У забезпеченні розвитку креативності майбутніх фахівців доцільним є використання таких засобів навчання: пояснення викладача, використання посібників, інтернет-ресурсів; наочності відео-комп'ютерної техніки (для вивчення написання нот на комп'ютері), музичного інструмента тощо.

Застосування творчих завдань у процесі навчання надає можливість студентам зрозуміти свої індивідуальні творчі здібності та розвивати свою креативність.

Висновки. Отже, зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що проблема формування творчої особистості та креативності майбутнього фахівця мистецького спрямування та взаємозв'язок висвітлених понять потребує подальшого наукового вивчення теоретичних та особливо методичних джерел, адже здатність майбутнього фахівця до педагогічної творчості та креативного мислення спроможне задовольнити сьогоденні освітні запити та здатність оригінально розв'язувати педагогічні проблеми з урахуванням специфіки викладання предмета, а також активно використовувати інноваційні технології навчання.

Використана література:

1. Дунаєва О. М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. М. Дунаєва; Вінницький державний пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2008. 20 с.
2. Мистецька освіта в Україні : теорія і практика / О. П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. В. Михайличенко, ред. Г. Ю. Ніколаї. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 255 с.
3. Нікітюк О. Б., Євсюков О. Ф. Креативність як невід'ємний компонент інтелектуального розвитку творчої особистості в процесі навчання у вищих навчальних закладах. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2010_4_55.
4. Остапенко Н. І. Творчий потенціал особистості у контексті проблем сучасної освіти. *Актуальні питання мистецької педагогіки* : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький : ХГПА, 2013. Вип. 2. 154 с.
5. Самохіна Н. М. Професійно-творча самореалізація майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу : монографія / М-во науки і освіти України, Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2013. 371 с.
6. Художественное образование: развитие творческого потенциала в XXI веке : аналит. доклад / отв. ред. К. Э. Разлогов. Москва, 2011. 72 с.
7. Энгельмейер П. К. Теория творчества. Москва : Книжный дом «Либроком», 2010. 208 с.
8. Guilford J. P. Intelligence, creativity and their educational implications / J. P. Guilford. San Diego, Calif., Knapp., 1968. 229 p.

References:

1. Dunayeva O. M. (2008) Formuvannya pedagogichnoyi kreatyv'nosti majbutnix uchy'teliv u procesi profesijnoyi pidgotovky : avtoref. dy's. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / O. M. Dunayeva ; Vinny'cz'ky'j derzhavny'j ped. un-t im. M. Kocyubyn's'kogo. [Formation of pedagogical creativity of future teachers in the process of professional training]. Vinny'cya, 20 s. (in Ukrainian).
2. My'stecz'ka osvita v Ukraini : teoriya i prakty'ka / O. P. Rudny'cz'ka (2010) [ta in.]; zag. red. O. V. My'hajly'chenko, red. G. Yu. Nikolayi. [Art education in Ukraine: theory and practice]. Sumy' : SumDPU im. A. S. Makarenka, 2010. 255 s. (in Ukrainian).
3. Nikityuk O. B. (2010) Kreatyv'nist' yak nevid'yemny'j komponent intelektual'nogo rozvy'tku tvorchoyi osoby'stosti v procesi navchannya u vy'shny'x navchal'ny'x zakladaх / O. B. Nikityuk, O. F. Yevsyukov. [Creativity as an integral component of intellectual development of creative personality in the process of studying in higher educational institution]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2010_4_55 (in Ukrainian).
4. Ostapenko N. I. (2013) Tvorchy'j potencial osoby'stosti u konteksti problem suchasnoyi osvity'. [Creative potential of the individual in the context of the problems of modern education]. *Aktual'ni pytannya my'stecz'koyi pedagogiky* : zb. nauk. prac' / gol. red. I. M. Shorobura. Xmel'ny'cz'ky'j : XGPA, 2013. Vy'p. 2. 154 s. (in Ukrainian).
5. Samoxina N. M. (2013) Profesijno-tvorcha samorealizacija majbutnix uchy'teliv muzy'ky' v osvitn'o-vy'xovnomu seredovy'shhi vy'shu : monografiya. [Professional and creative self-realization of future music teachers in the educational environment of the university]. Lugans'k : LNU im. T. Shevchenka, 2013. 371 s. (in Ukrainian).

6. Hudozhestvennoe obrazovanie: razvitie tvorcheskogo potentsiala v XXI veke : analit. doklad / otv. red. K. E. Razlogov. (2011). [Arts education: developing creative potential in the 21st century: analytical report] Moskva, 2011. 72 s. (in Russian).
7. Engelmeyer P. K. (2010) Teoriya tvorchestva. [Creativity theory] Moskva : Knizhnyiy dom «Librokom», 2010. 208 s. (in Russian).
8. Guilford J. P. Intelligence, creativity and their educational implications / J. P. Guilford. San Diego, Calif., Knapp., 1968. 229 p. Guilford J. P. Intelligence. (in English).

Havryliuk O. A., Belozerska A. O., Zasyapkina L. A., Tverdokhlib N. V. The problem of forming a creative personality and creativity of the future art specialist

The article considers the problem of formation of creative personality and creativity of the future art specialist, in particular teachers of music art, which is determined by modern high requirements, according to the key reform «New Ukrainian School». The content of psychological and pedagogical research on the problems of creation and creativity is analyzed; the theoretical analysis of key concepts is carried out.

Key researches of aspects of creativity by Ukrainian and foreign scientists are covered. The historical and psychological preconditions for defining the terms «creation» and «creativity» are characterized.

In particular, the essence of such concepts as «creative person», «creative potential», and «creative activity» is revealed. Theoretical analysis of these concepts in scientific works is carried out.

The article defines that a creative personality is a highly organized, aesthetically educated person who is able to realize all his creative potential most effectively solely through artistic activity in the field of one of the arts. In turn, the creative personality is determined by high creative potential with non-standard thinking, the need to discover something new, with a constant desire for creativity, new inventions and ideas.

The features of creative personality, its creative potential, as well as possible approaches to the use of arts in the educational process are studied. It is generalized that the process of creating a new (creation) depends on the potential, the internal resource of the individual (creativity), his ability to constructive, non-standard thinking and behavior, as well as awareness and desire to further gain experience for creative activities.

The most effective approaches to the development of creativity and opportunities for creative self-realization of future professionals in any kind of artistic activity are considered. It is substantiated that the professional training of future teachers of art specializations should be aimed at training a creative specialist and is not possible without a systematically organized educational process based on the relationship of different arts and the system of knowledge and skills acquired in the learning process.

Key words: *creation, creativity, future teachers, musical art, creative abilities, creative personality, creative potential, psychological and pedagogical researches.*